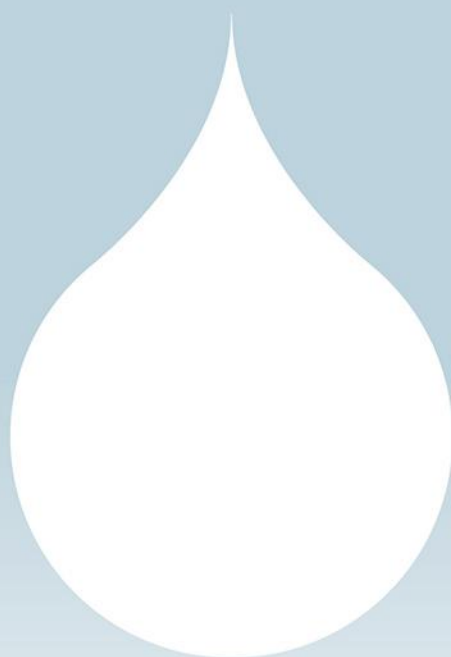

Sklad **Si**.voda

Gradivo za medije
Sklad Si.voda
zavoda za čiste in zdrave vode

VPIS KRANJSKE STENE V REGISTER ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

PREDSTAVITEV KRANJSKE STENE ali LESENE KAŠTE

Sklad Si.voda, zavod za čiste in zdrave vode, je podprl iniciativo Inštituta za vode RS za vpis kranjske stene ali lesene kašte v register žive kulture dediščine pri Ministrstvu za kulturo RS v skladu z Unescovo Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Gre za prvi vpis slovenske dediščine s področja ohranjanja naravnih virov, ki je skladen z omenjeno Unescovo konvencijo, v register žive kulturne dediščine.

Kranjska stena je edinstven primer urejanja vodotokov, značilen zlasti za slovenski alpski in predalpski svet. Z uporabo lokalnemu okolju prilagojenih tehnik in naravnih materialov, kot sta les in kamen, kranjska stena učinkovito zmanjšuje erozijsko delovanje voda in se hkrati prilagaja lokalnemu habitatu. Ponovna obuditev izjemne tehniške dediščine slovenskih vodarjev in hudourničarjev predstavlja velik korak naprej na področju ohranjanja in spodbujanja trajnostnega urejanja povodij. Zato ima kranjska stena izjemen kulturni, gospodarski, tehnični in naravovarstveni pomen.

Zelena infrastruktura na področju urejanja vodotokov

Kranjska stena predstavlja spregledano tradicionalno tehniko s slovenskim geografskim poreklom na področju urejanja vodotokov, ki jo lahko primerjamo s »kranjsko klobaso« na področju kulinarike. Kranjska stena ali lesena kašta je danes prisotna predvsem na bregovih Save Dolinke, Save Bohinjke, Ribnice, Kokre, Savinje, Čerinščice in ob številnih hudournikih ter gorskih in hribovitih vodotokih, ki jih zaznamujejo velik padec dna vodotoka in intenzivni erozijski procesi.

Kranjska stena je tehnika, ki povezuje rabo naravnih materialov v lokalnem okolju, saj za gradnjo uporablja rešetkasto sestavljena debela in kamen. Sprva so bile lesene kašte grajene v obliki lesenih kletk, napolnjenih s kamenjem. Za enostavnejše konstrukcije so se uporabljala drevesa v bližini vodotoka, za zahtevnejše konstrukcije pa se je uporabljal hrastov les. Les se je povezoval z dolgimi, ročno izdelanimi štirioglatimi kovaškimi žebliji, pa tudi z dolgimi tesarskimi sponami. Prostor med debli se je zapolnil s kamnom, odpornim proti zmrzali – najpogosteje z lomljencem ali debelimi prodniki.

Gradnja lesenih kašt je napredovala, danes je večji poudarek zlasti na okoljevarstvenih zahtevah, saj je pomembno, da se objekt zgradi na način, ki je za okolje najbolj sprejemljiv.

Kranjske stene morajo upoštevati naravne značilnosti struge, zasajene morajo biti z avtohtonim rastlinjem in upoštevati pripravo zatočišča za vodne živali. Tehnika gradnje lesenih kašt je uporabna tudi v povezavi z drugimi rabami vode (turizem, rekreacija), ugodno vpliva na kakovost bivalnega okolja in ima velik kulturno-izobraževalni pomen.

Prednosti urejanja vodotokov s kranjskimi stenami

Kranjska stena ima več prednosti, zaradi katerih je prepoznana kot dobra praksa urejanja vodotokov:

- *Učinkovito zmanjševanje erozijskega delovanja voda.* Velika prožnost materiala omogoča, da se objekt kljub velikim silam vode ne poruši.
- *Upoštevanje značilnosti lokalnega okolja.* Za kranjsko steno je značilno, da je precejna in podajna in kot taka se lahko dobro prilagaja značilnostim posameznega terena in se nevpadljivo vklopi v lokalno okolje. Poleg tega uporablja lokalna gradiva, kot sta kamen in les.
- *Prilagoditev lokalnemu habitatu,* saj ne moti vodnega in obvodnega habitata, nasprotno, lahko ga celo obogati. Upošteva značilnosti vodne struge.
- *Izrazito nizko ogljična tehnika* in konkreten odgovor na prepotrebne ukrepe za zmanjševanje učinkov podnebnih sprememb.
- *Nizki stroški gradnje in vzdrževanja.*
- *Možnost za nova delovna mesta* na področju gozdarstva, lesarstva in gradbeništva ter *oživitev obrti,* kot sta tesarstvo in kamnoseštvo, v lokalnem okolju.

Zgodovina uporabe kranjske stene

Uporaba kranjske stene je svoj vrhunec dosegla v 19. stoletju, v času razmaha mlinarstva in žagarstva na Slovenskem. Kranjske stene so intenzivneje gradili do druge svetovne vojne, vzdrževali pa so jih vse do 70. let prejšnjega stoletja, ko so kranjske stene postopoma začele nadomeščati betonske konstrukcije. Kljub temu izvedba tehnike ni zamrla in se je neprekinjeno izvajala predvsem na vodotokih, kjer dostop s strojno mehanizacijo ni možen, npr. na hudournikih. Danes uporaba kranjskih sten ponovno narašča in ne glede na delno spreminjanje in nadgrajevanje tehnike skozi čas, ostajajo ključni elementi kranjske stene nespremenjeni. Tudi ročno delo ostaja pomemben del izvedbe kranjskih sten. Za izdelavo se danes uporablja najbolj odporen les, npr. robinja, pravi kostanj, nekatere vrste hrasta in macesen. Pogosto se pojavljajo razgibane kranjske stene, ki izboljšajo strukturo bregov, omogočajo lažje odlaganje naplavin, hitrejšo ozelenitev in boljšo dostopnost obvodnim organizmom.

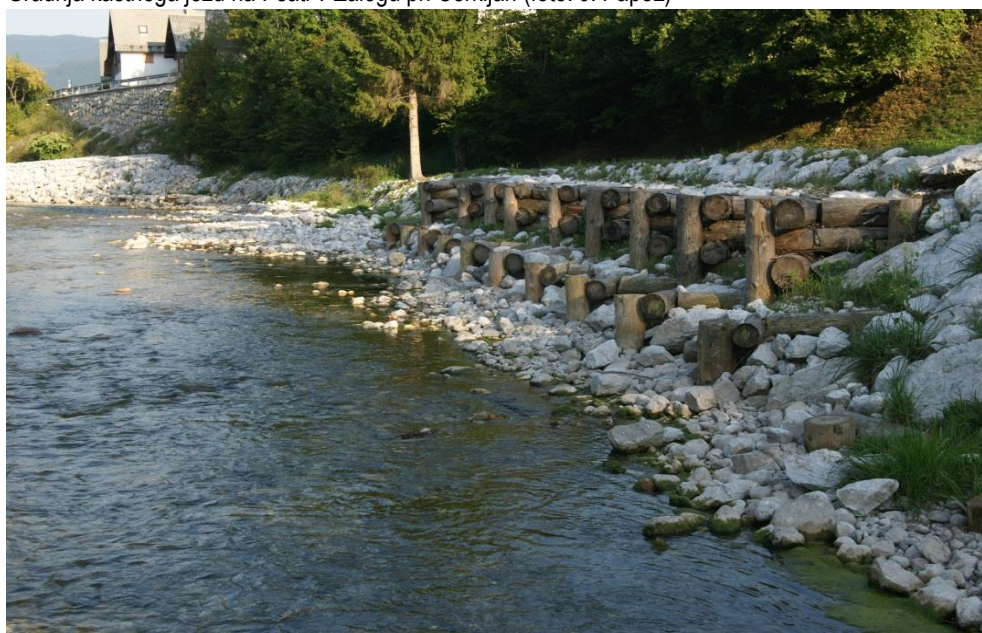
Poimenovanje kranjska stena

Družbeno in geografsko razsežnost kranjske stene opredeljuje raba deželnega imena Kranjska, saj jasno opredeljuje geografsko območje, kjer je bila tehnika v široki uporabi. V slovenskem prostoru se je za to sonaravno tehniko urejanja voda skozi čas uveljavil izraz lesena kašča, a danes zaradi povezave tehnike z geografskim prostorom v uporabo ponovno prehaja izraz kranjska stena. Prvi slovenski pisni vir z omembo kranjske stene se

navezuje na idrijske rečne pregrade oziroma klavže in nosi letnico 1879. Da tehnika resnično izvira iz dežele Kranjske, opredeljujejo tudi strokovne razlage v avstrijski in nemški literaturi. Izraz kranjska stena ali nemško »Krainwand« še danes aktivno uporabljajo Avstrijci, Nemci in Švicarji, ki pa poimenovanja ne uporabljajo le v primeru rešetkasto zloženih debel in kamenja, temveč tudi širše – v primeru zloženih armiranih betonskih elementov. Lesene kašte namreč gradijo tudi v drugih državah Evrope in sveta, značilne pa so zlasti za Avstrijo, Švico, Italijo in Nemčijo.

Gradnja kaštnega jez na Pšati v Zalogu pri Cerkljah (foto: J. Papež)

Dvonivojska lesena kašta na Savi Bohinjki v Laškem Rovtu (foto: P. Repnik Mah)

Več informacij o Skladu Si.voda na prenovljeni spletni strani www.skladsivoda.si.